

SZEMLE

KÖZGAZDÁSZ-STATISZTIKUS TUDÓSOK A PÉCSI ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEMEN*

Sine praeteritis futura nulla, azaz a múlt nélkül nincs jövő, tartja a latin szólás. Az idő – a múlt, a jelen és a jövő – folytonosságot és egységet alkot. Ez igaz a tudomány, az egyetemek történetére is. Igen hosszú ideig, pontosabban 1949 és 1989 között, tehát 40 éven át, a hivatalos politika ezt tagadta, olykor a múltat saját érdeke szerint magyarázta. E véleményt jól tükrözi például az Új Magyar Lexikon megfogalmazása, miszerint „A Horthy-rendszer negyedszázados uralma alatt az egyetemeket is az elmaradottság jellemezte „...Elmaradásuk felszámolása a felszabadulás után indult meg.”¹ Holott éppen 1945 után szűntek meg az univerzitások, helyettük szakiskolák jöttek létre, az egyetemi autonómia korlátozottá, illetve jelképesé vált, a tudományos nézetek sokféleségét egyszerűsített és egységesített ideológia váltotta fel, mely minden más tudományos nézetet kiszorított. Tudományterületeket számoltak fel ideológiai tabuk miatt, így a közgazdaságtan területén az ökonometriát, a jövőkutatást, a rendszerelméletet, a gazdaságpszichológiát és a szociológiát. Az „economics”, a közgazdaság-tudomány elmélettörténeté degradálódott. A nyugati egyetemekre kijutni nem lehetett, a világ fő áramlataitól elzárva éltünk. Olyan nemzetközi híru egyetemeket, mint a pécsi Erzsébet Tudományegyetem is megszűntek, illetve átalakítottak. A társadalomtudományok terén működő akadémikusokat, köztük a közgazdászokat kizárták az Akadémia tagjai sorából.² Az eltávolítottak között volt az Erzsébet Tudományegyetem négy közgazdász professzora: *Balás Károly, Kováts Ferenc,*

Neubauer (Abay) Gyula és Surányi-Unger Tivadar is. (Az MTA 1989. évi 149. rendes közgyűlése Kováts Ferencet, Neubauer (Abay) Gyulát és másokat, így a világhírű közgazdásztudóst, *Heller Farkast* rehabilitálta, akadémiai tagságát folyamatosan nyilvánította.³ Balás Károly és Surányi-Unger Tivadar nem kapta vissza akadémiai tagságát.) Az Akadémiából való kizárás együtt járt a kényszernyugdíjazással, a publikációs és előadói lehetőségek betiltásával.

Az alábbiakban felelevenítjük az Egyetem múltjának néhány fontos momentumát.⁴

³ Az MTA 1989. évi közgyűlésének határozata. *Magyar Tudomány*. 1989. évi 9. sz. 760–762. old.

⁴ Meg kívánom jegyezni, hogy az 1945 előtt működő neves közgazdászok, – elsősorban a Heller Farkas-iskola tagjainak – rehabilitálásáért indított küzdelem már az 1980-as évek elején megkezdődött. Ebben a munkában *Oroszi Sándor* professzorral részt vettünk. (Lásd: *Oroszi Sándor – Sipos Béla: Heller Farkas közgazdasági iskolájáról a statisztikus szemléletben. Statisztikai Szemle*. 1985. évi 2. sz. 188–203. old.; *Oroszi Sándor – Sipos Béla: Heller Farkas. Magyar Tudomány*. 1990. évi 12. sz. 1493–1499.; *Sipos Béla: Konjunktúraelemzés és prognosztizálás. PRODINFORM Műszaki Tanácsadó Vállalat. Időszerű gazdaság-irányítási kérdések*. Budapest. 1983. 142 old.; *Sipos Béla: Heller Farkas. A múlt magyar tudósai*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1990. 218 old.) E munkákat nagymértékben segítette, hogy *Mihalik István* professzor vezetésével a Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetemen megalakult a magyar közgazdasági gondolkodás történetét feldolgozó tanszékközi kutatócsoport, amely 1986-tól a Művelődésügyi Minisztérium támogatásával, önálló sorozatot („közgazdaságtani (f)irkák”) indított útjára. Részleges feldolgozásra került például a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Jogi Karának professzorai közül Neubauer (Abay) Gyula és Surányi-Unger Tivadar, valamint Heller Farkas, *Földes Béla, Kádas Kálmán, Kautz Gyula, Láng Lajos, Mariska Vilmos, Theiss Ede* és mások munkássága. Jeles esemény volt 1988-ban Heller Farkas *Közgazdaságtan c. két kötetes könyvének* megjelenítése a *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál*. Az elmúlt években a *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó* „A társadalomtudomány magyar klasszikusai” c. reprint sorozatát az ismert gazdasági nehézségek miatt megszüntette, és a Mihalik István vezette kutatócsoport sem folytathatta munkáját.

* A pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem Pécsre helyezésének 75. évfordulója alkalmából a Janus Pannonius Tudományegyetem (JPTE) és a Pécsi Orvostudományi Egyetem (POTE) által rendezett konferencián (Pécs. 1996. november 15.) elhangzott előadás szerkesztett változata. A tanulmány a *dr. Sipos Béla* által vezetett OTKA-kutatás keretében készült.

¹ Új Magyar Lexikon. 2. köt. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1960. 137 old.

² MTA másfél évszázada, 1825–1975. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1975. 365–368. old.

A magyarországi oktatás és felsőoktatás helyzetét Mária Terézia uralkodásától, tehát 1740-től kezdve a központi állami akarat határozta meg. Ezt a királynő nyíltan megfogalmazta: „Die Schule ist und bleibt ein Politicum”. Az iskola ugyanis azért lesz mindig politikai tényező, mert az államnak érdeke és egyben kötelessége is, hogy polgárai mindazon ismereteket elsajátítsák, melynek felhasználásával hasznos gyakorlati eredményeket tudnak produkálni a maguk gyarapodása és az ország fejlődése érdekében egyaránt.⁵ Ugyanez a gondolat jelenik meg itt is, mint az „etetni kell a juhot, ha nyírni, fejni akarjuk” adózási alapelvben, mely máig érvényes megállapítás. Az 1777-ben kibocsátott első Ratio Educationis, a Nevelés Rendje az egész iskolai oktatás működését szabályozta, először létesített az állam által irányított közoktatási igazgatást, az elemítől az egyetemekig egységes felépítésű iskolarendszert vezetett be, s a spekulatív tudományok mellett megjelentek a gyakorlati tárgyak, mint a közgazdaságtan, a műszaki ismeretek és a mezőgazdaságtan. Korábban gyakorlati képzés csak az orvosképzésben folyt. Kereskedelmi, tengerészeti szakfőiskolák szerveződtek, az első Triesztben, 1754-ben. Ezt követően a közgazdaságtani, a pénzügyi és a könyvelési, illetve statisztikai tudományok is tanszékeket kaptak az egyetemeken, elsősorban a jogi karokon. Az önálló közgazdasági egyetem létesítésének emlékiratát már 1912-ben a képviselőház elé terjesztették, mely utasította a kormányt a egyetem létrehozására. Azonban a közbejött parlamenti válság megakasztotta a törvényhozást, és így az első közgazdasági osztályt a József Műegyetemen 1914-ben alapították, 1920-ban a közgazdászok képzését átvette a Pázmány Péter Tudományegyetem, ahol önálló Közgazdaság-tudományi Kar létesült. E kar 1934-ben az akkor szervezett József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaság-tudományi Karaként működött. Ebből vált ki és lett önálló egyetem 1948-ban, Marx Károly nevével 1990-ig. A többi egyetemen általában közgazdasági, pénzügyi, statisztikai tanszékek működtek, így volt ez a század elején a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen (ahol később 1940 és 1944 között Közgazdaság-tudományi Kar is létezett⁶), a kassai, a miskolci és a nagyváradai, a pé-

⁵ Szögi László: A közgazdasági képzés Magyarországon a Keleti Kereskedelmi Akadémia alapításáig. Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből. A Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem Levéltárának Kiadványai. 2. Budapest. 1995. 5. old.

⁶ Papp Kornél: A kolozsvári M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kara 1940–1944. Megjelent: Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből. 2. köt. Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem. Budapest. 1995. 179–189. old.

csi Jogi Akadémián, illetve a budapesti Pázmány Péter (Eötvös Loránd) Tudományegyetemen is. Általában elmondható, hogy azok a tudós közgazdászok, akik 1914 előtt kezdték el egyetemi tanulmányaikat, jogi végzettségűek voltak. Szakmai pályájukat a közgazdaságtant és a statisztikát előadó tanáraik hatására módosították. Csak példaként: jogi végzettsége volt *Karvasy Ágostonnak* (1809–1896), *Kautz Gyulának* (1829–1909), *Gaal Jenőnek* (1846–1934), *Földes Bélának* (1848–1945), *Láng Lajosnak*⁷ (1849–1918), s tanítványaik közül *Balás Károlynak* (1877–1961) *Fellner Frigyesnek* (1871–1945), *Buday Lászlónak* (1873–1928), *Navratil Ákosnak* (1875–1952), *Heller Farkasnak* (1877–1955), *Neubauer (Abay) Gyulának* (1891–1978), *Surányi-Unger Tivadarnak* (1898–1973) is.

A két világháború között három közgazdasági iskola működött: Balás Károly, Heller Farkas és Navratil Ákos vezetésével.⁸

Az első világháború után 1923-ban, az 1912-ben alapított Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Pozsonyból áttelepült Pécsre, s jogi, orvosi, valamint bölcsészeti karral indult, majd teológiai (evangélikus) karral bővült.⁹ Közgazdaságtant és pénzügytant, illetve statisztikát a jogi karon adták elő. A kar „tudori szigorlatának”, valamint tanulmányi és vizsgarendjének 1911-ben jóváhagyott szabályzata a második alapvizsga második vizsgatárgyaként jelölte meg a közgazdaságtant, a pénzügytannal együtt.¹⁰

A Közgazdaság- (Nemzetgazdaságtani) és Pénzügytani Tanszék (Szeminárium) igazgató tanárai:¹¹

Balás Károly 1914–1918
Kováts Ferenc (megbízott) 1918–1921
Mihálffy Ernő 1922–1934

⁷ Heller Farkas még 60 éves korában, 1937-ben is őrizte Láng Lajos statisztikai előadásainak jegyzeteit.

⁸ *Surányi-Unger Tivadar*: Magyar nemzetgazdaság és pénzügy. Gergely R. könyvkereskedése. Budapest. 1936. 5. old.

⁹ A pécsi egyetemet Nagy Lajos király 1367-ben alapította, de az egyetem a következő évszázadban elorvadt, majd a török hódoltság idején eltűnt. II. József intézkedése nyomán 1785-től Győrből került Pécsre a jogi és bölcséleti karral rendelkező jogakadémia, de ez is csak 1802-ig működött. *Szepessy Ignác*, pécsi püspök 1833-ban újra indította a jogakadémiát, ami 1923-ban a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem jog- és államtudományi karába olvadt be.

¹⁰ Fejezetek a pécsi egyetem történetéből. Szerk.: *Csizmadia Andor*. Pécs. 1980. 266–278. old.

¹¹ *Ravasz János*: Pécsi Tudományegyetem (1923–1950). (Kézirat. Egyetemi Könyvtár. Pécs.); *Szabó Pál*: A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága. Pécs. 1940. 138–139., 151–153., 681–683. old. (A tanszékek neve és a vezetők elnevezése többször változott, ennek részletes ismertetésétől eltekintek.)

Dambrowszky Imre (megbízott) 1934–1940
Surányi-Unger Tivadar 1940–1944
Neubauer (Abay) Gyula 1944–1948

A Statisztikai–közgazdaságtani (Nemzetgazdaságtani) Tanszék (Szeminárium) igazgató tanárai:

Balás Károly 1914–1918
 Kováts Ferenc (megbízott) 1918–1921
Vasváry Ferenc 1922–1944
 Neubauer (Abay) Gyula 1944–1948

Dambrowszky Imre, Mihálffy Ernő és Vasváry Ferenc a közgazdasági tudományokat aktívan nem művelték, jelentősebb publikációs tevékenységet nem folytattak, így vagy általános közigazgatási kérdéseket adtak elő, vagy a tankönyv anyagát ismertették. Kováts Ferenc igen kiterjedt gazdaságtörténeti, levéltári kutatásokat végzett, tehát alapvetően a gazdaságtörténet kutatója volt. Az Egyetemen a közgazdaságtan oktatásának színvonala az 1930-as évtized elején kezdett emelkedni, amikor magántanárként Neubauer (Abay) Gyula (1928-tól) és *Kislégyi Nagy Dénes* (1932-től), két országosan elismert elméleti közgazdász kezdte meg speciálkollégium-jellegű előadásait, eleinte kis létszámú hallgatóság előtt. 1940-től a nemzetközileg elismert tudós, Surányi-Unger Tivadar is a karon oktatott, és magántanárként előadásokat tartott még a karon: *Csikós-Nagy Béla* (1942, Nagytér-gazdaságtan), *Sipos Sándor* (1942, Az ipari nyersanyagok megoszlása a világban), *Domány Gyula* (1947, Gyakorlati valutapolitika) is.¹²

A kinevezett pécsi egyetemi tanárok közül a közgazdaság-tudomány és statisztika terén elért eredményeik alapján Neubauer (Abay) Gyula (1891–1978) és Surányi-Unger Tivadar (1898–1973) tekinthető fél évszázad elteltével a legjelentősebbnek.

*Neubauer (Abay) Gyula munkássága.*¹³

Abay (Neubauer) Gyula 1891. augusztus 15-én született Budapesten és ugyanott 1978. augusztus 29-én hunyt el. Középiskoláit Budapesten, Iglón majd megint Budapesten végezte. Eredeti nevét (Neubauer) 1942-ben Abay-ra magyarosította. 1913-ban a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem

¹² Lásd a 10. jegyzetben i.m. (A nevek után zárójelben a habilitáció éve és témája szerepel.)

¹³ *Oroszi Sándor*: Abay (Neubauer) Gyula közgazdasági munkássága. Ünnepi dolgozatok Mátyás Antal tanszékvezetői kinevezésének 40. évfordulójára. Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem. Budapest. 1993. 79–93. old. Abay (Neubauer) Gyula arcképvázlatát, szakmai eredményeit elsősorban Oroszi Sándor kutatási eredményeinek és a pécsi egyetem történetével foglalkozó kötet (lásd a 10. jegyzetben) felhasználásával ismertetem.

Jogi Karán az államtudományok doktorává avatták. Állami szolgálatba 1909-ben lép, a Dohányjövődéki Központi Igazgatóságnál dolgozott 1944-ig, nyilvános rendes tanári kinevezéséig. Gyakorlati munkája – számviteli, pénzügyi, beszerzési, szállítási és építési ügyekkel foglalkozott – figyelmét a közgazdasági problémák megoldása irányába terelte. 1928-ban a „Közgazdaságtan” című tárgykörből magántanári habilitációt szerzett a pécsi egyetemen, és „A határhaszon-elmélet bírálata” című könyve képezte magántanári kinevezése alapját. Bírálója Vasváry Ferenc egyetemi nyilvános rendes tanár volt. 1929 és 1931 között először Berlinben, majd Londonban folytatott tanulmányokat. 1938-ban egyetemi nyilvános rendkívüli tanárrá, 1944-ben egyetemi nyilvános rendes tanárrá nevezik ki, valamint Pécssett egyúttal a Gazdaságpolitika és Statisztika Tanszék vezetője lett, melyet 1948-ig vezetett. 1946/47-ben a jogi kar dékánja, a következő tanévben a jogi kar prodékánja volt. 1944 és 1948 között a Jog- és Államtudományi Karhoz tartozó pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet vezetője. (1937-től jelentek meg az Intézet közleményei.) 1945 áprilisában Abay Gyula szerkesztésében jelent meg a pécsi egyetem emlékirata, „amely a művelt világ nagy egyeteméhez szolt a magyar kérdésnek a tartós béke érdekében való végleges rendezése ügyében.”¹⁴ 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Chorin-díját nyerte el a „Világgazdaság válaszüton” című 372 oldalas könyvéért. 1948-ban, fiatalon 57 éves korában kényszer nyugdíjazták. 1952-től a Komlói Szénbányász-ipari Trösztnél statisztikusként dolgozott, majd innen is menesztik. 1955 és 1956 között a pécsi Vízügyi Igazgatóságnál könyvelőként szolgált. 1956. november 1-jén „Le a sztálini magyar alkotmánnyal” címmel cikke jelent meg a *Dunántúl* című napilapban. 1957. május 29-én ezért az írásáért letartóztatták, és a dr. Kertész Endre és társai ellen indított koncepciós per ötödrendű vádlottjaként először két évre, majd másodfokon 1958 júniusában hat évre elítélték. 1959. április 4-én amnesztiával szabadult. A váci börtönben írta meg „Oeconomia aeterna” magyarul „Halhatatlan közgazdaságtan” című művét, ami még nem jelent meg. Nemzetközi konferenciákra ugyan már nem juthatott ki, de külföldön továbbra is elismerték, a tudományos információkat, külföldi szaklapokat folyamatosan megkapta. Külföldön mintegy 300 oldal terjedelemben 15 tanulmányt publikált, és egyéb publikációinak jegyzéke 79 tételből áll. 87 évesen, 1978-ban Budapesten hunyt el.

Jelentősebb magyar nyelven publikált művei közül hármat említek meg.

¹⁴ Lásd: *Ravasz János* 11. jegyzetben idézett kéziratát.

Az említett, „A határhaszon-elmélet bírálata” (Danubia Kiadó. Budapest. 1927.) c. művét az MTA 1932-ben Weiss Fülöp-jutalommal tüntette ki, s a könyv több része külföldön is megjelent elismerő méltatásokban részesülve. Heller Farkas kedvezően értékelte Abay művét, annak ellenére hogy Heller Farkas 1907-ben magántanári habilitációját, „A határhaszon elmélete” című, 1904-ben megjelent műve alapján nyerte el, s nézetei sok vonatkozásban eltértek Abayétól. Ennek ellenére ezt írta: „Módszere mindenben a tudományosság legmagasabb követelményének felel meg. Alaposság, kitűnő deduktív képesség, igen széles körű irodalmi tájékozottság és az olvasottak mélyenszántó átgondolása jellemzik.”¹⁵

„A világgazdaság újjáépítése a háború után” (Gergely Kiadó. Budapest. 1943.) című könyvében Abay világosan felvázolta a kommunista rendszer bekövetkező gazdasági csődjét. Ezt írta: „A bolsevizmus gazdasági rendszere a termelésből az egyéni kezdeményezést, a fogyasztásból pedig a választási szabadságot zárja ki, már pedig az előbbi nélkül a termelés eredményessége, az utóbbi nélkül a fogyasztás értelme hiányzik.” (46. old.) Hasonló gondolatot írt le három évvel később egyik előadásában Heller Farkas: „A kollektívizmussal az egyéni kezdeményezéseket, az innováció legfontosabb rugóit megsemmisítjük.”¹⁶

A pécsi egyetemen tartott statisztikai előadásoknak anyagát tartalmazza a „Bevezetés a statisztika tudományába I. rész.” (Rákóczi Nyomda. Pécs. 1945.) című Abay-könyv. Szakít azzal az akkor elterjedt állásponttal, amely szerint a statisztika tudománya a népszámlálási, gazdasági adatok közlését, illetve a statisztikai közigazgatás eljárási szabályainak ismertetését jelenti. „A statisztika a tömegjelenségek törvényszerűségeit számszerű módszerek segítségével kutató és meghatározó tudomány” írja (5. old.), amely matematikai módszereket alkalmaz. A könyv a hazai szakirodalomban akkor újszerűnek számító idősor-kutatást és korrelációs számítást is tárgyalja, és a szakstatisztikákról is jó áttekintést ad. A népességi, az egészségügyi és szociális, a gazdasági, a kultúr-, az igazságügyi, politikai és közigazgatási statisztika elméleti és gyakorlati kérdéseit részletesen kifejti könyvében.

Az alábbi felsorolás oktatómunkájába ad némi betekintést az Abay (Neubauer) Gyula által 1930 és

1940 között meghirdetett heti egyórás, illetve 1938-tól heti kétórás közgazdaságtani kollégiumokról:

1932–33. II. félévben: Aktuális közgazdasági problémák;

1933–34. II. félévben: Bevezetés a közgazdasági gondolkodásba;

1934–35. II. félévben: Közgazdasági eszmék fejlődésének története;

1935–36. I. félévben: Pénz és gazdaság, II. félévben: A piac;

1936–37. II. félévben: Magyarország gazdasági életképessége;

1937–38. II. félévben: A magyar nemzeti vagyon és jövedelem nagysága és megoszlása;

1938–39. I. félévben: Bevezetés a közgazdasági gondolkodásba, II. félévben: A közgazdaságtan alaptanai;

1939–40. I. félévben: Liberális és totális gazdaság, II. félévben: A közgazdaságtan története.

Surányi-Unger Tivadar¹⁷

Surányi-Unger Tivadar 1898. február 4-én született Budapesten. Középiskoláit a székesfővárosi evangélikus főgimnáziumban, egyetemi tanulmányait pedig a budapesti, a grazi és a bécsi egyetemeken végezte. A grazi egyetemen 1919-ben jog- és államtudományi, a budapesti tudományegyetemen 1920-ban bölcsészettudományi, a budapesti műegyetemen 1921-ben közgazdaságtudományi doktori oklevelet szerzett. 1921-től Budapesten ügyvédjelölt, 1924-ben bírói és ügyvédi képesítést nyert. Egyetemi magántanári habilitációját 1926-ban a budapesti műegyetemen a „Kereskedelmi politika”, 1928-ban pedig a budapesti tudományegyetemen „A közgazdaságtan elmélete” című tárgykörből fogadták el. 1926 szeptemberétől a miskolci evangélikus Jogakadémia tanára. A szegedi Ferencz József Tudományegyetemen a közgazdaságtan és statisztika tanszékére 1929-ben nyilvános rendkívüli tanárrá, majd 1933-ban nyilvános rendes tanárrá nevezték ki. Az 1936/37. tanévben, Szegeden a Jog- és Államtudományi kar dékánja. 1935-ben az MTA levelező tagjává választotta. 1940. október 19-én áthelyezték a pécsi Erzsébet Tudományegyetem jogi karára, ahol a közgazdaságtan- és pénzügy tanszék vezetőjeként dolgozott. 1945 tavaszán, rövid ausztriai tartózkodás után, az Egyesült Államokba emigrált, ahol a New-York állambeli Syracuse University tanára lett. (Pécsi állásából a vallás- és közoktatási miniszter 1948. február 20-án mentette fel, addig az egyetem státu-

¹⁵ Heller Farkas: Neubauer Gyula: A határhaszon-elmélet bírálata. (Könyvismertetés.) *Közgazdasági Szemle*. 1927. évi 9–10. sz. 652–658. old.

¹⁶ Heller Farkas: A keresztényszocializmus alaptételei. MTA Kézirattár. 1946. Ms 5189/46 7. (Lásd: Oroszi Sándor – Sipos Béla: Heller Farkas. *Magyar Tudomány*. 1990. évi 12. sz. 1493–1499. old.

¹⁷ Ravasz János: i.m. IV. rész. Jog- és Államtudományi Kar. Surányi-Unger Tivadar. 458–470. old. és Meyer Dietmar: Surányi-Unger Tivadar a gazdasági növekedésről. Megjelent: Ünnepi dolgozatok Mátyás Antal tanszékvezetői kinevezésének 40. évfordulójára. Budapest. 1993. 107–117. old. felhasználásával.

sában szerepelt mint szabadságon levő professzor.) Több egyetemen volt vendégtanár (például: Los Angeles: 1935, 1937, 1939 és 1950; Innsbruck: 1945 és 1946; Kiel: 1952; Berlin: 1953 és 1954; München: 1955.). 1958 második félévétől tanévenként felváltva a Syracuse és a Göttingeni Egyetemen tanított. 1964-ben az Egyesült Államokban nyugdíjba vonul, de a Göttingeni Egyetemen tovább tanított 1966-ig, ahol az 1964/65-ös tanévben dékán volt. 1966-ban végleg nyugdíjba vonult. 1973. november 1-jén, Washingtonban hunyt el.

Surányi-Unger Tivadar igen sokat publikált, könyvei, tanulmányai angol, francia, japán és német nyelven is megjelentek. 1945-ig itthon és külföldön 105, ezután – elsősorban angol és német nyelven – 60 publikációja jelent meg. 1945 után írásai Magyarországon nem jelenhettek meg. „A magyar gazdasági jólét útja” (Stádium Kiadó, Budapest, 1940. 112 old.) című műve alapján foglalom össze gazdasági, politikai nézeteit.

Surányi e művében a következő három magyar és három német nyelven megjelent könyvének összefoglalását és továbbfejlesztését adta közre:

1. A gazdaságpolitika tudományos kérdései. Budapest. 1927. 280 old.

2. Magyar nemzetgazdaság és pénzügy. Gergely R. könyvkereskedése. Budapest. 1936. 617 old. (Ez a könyve 1943–44-ben két kötetben átdolgozva 2. kiadásban is megjelent.)

3. Budapest szerepe Magyarország közgazdasági életében. I–II. Székesfehérvárosi Nyomda. Statisztikai Közlemények. Budapest. 1937–1938. évi 3–4. sz. 364. és 458. old.

4. Philosophie in der Volkswirtschaftslehre. 1–2. Fischer. Jena. 1923–26.

5. Die Entwicklung der theoretischen Volkswirtschaftslehre im ersten Viertel des 20. Jahrhunderts. Fischer. Jena. 1927. (Ezt a könyvét Economics in the 20. century címen angol nyelven Londonban és New Yorkban 1931-ben, Tokióban pedig 1934-ben japán nyelven is kiadták.)

6. Weltwirtschaftspolitik im Entstehen. Jena. 1933.

„A nemzeti közösség gazdasági jóléte fontosabb, mint az egyéné.” Ezzel a gondolattal indítja könyvét. A tengelyhatalmak győzelmével számolt, és úgy látta, hogy az első világháború és az 1929-es világválság a tőkegazdaság alapjait rendítették meg. Rámutat arra, hogy „...már nem kevesebb, mint három nagyhatalom: Oroszország, Olaszország és Németország nyíltan vetette el a tőkegazdaság rendszerét és vele messzemenő ellentétben álló gazdasági intézményeket honosított meg”. (10. old.) Úgy véli, hogy a tőkegazdaság elaggott, nem biztosítja a termelés és a fogyasztás közötti összhangot, a jövedelemeloszlási egyenlőtlenségek a fejlődést gátolják, a piacot szűkítik, az évtizedes válságokat nem

lehet kiküszöbölni. A megoldást Keyneshez hasonlóan az állami beavatkozásban, a gazdaságpolitikában a normativitás fokozásában látta. A közületi szükségletek és értékek jelentőségét hangsúlyozza, a tengelyhatalmak gazdasági és katonai sikereit e politika eredményének tekinti. „A mai német és olasz gazdaság- és pénzügypolitikai vonalvezetés egyszerű, egységes és határozott” (37. old) írja. Nem veszi észre azt, hogy milyen szörnyű bűnökkel, pusztítással és világegéssel járt együtt ez a gazdaságpolitika. Az is igaz, hogy a hitleri és a sztálini rendszerek iszonyatos bünei csak később (1945, illetve 1956 után) váltak ismertté a világ közvéleménye számára. A zsidótörvényt csak gazdasági szempontból vitatta: „A zsidóknak gazdasági téren való visszaszorításával tetemes oly vállalkozói erőkről mondunk le, amelyek az ország tőkegazdasági fejlődését lendíteni tudnák”. (71. old.) Az ezzel kapcsolatos vezetői személycseréket szakmai szempontból bírálja „...a személycseréket csak helyenként ültetett valóban a kor színvonalán álló, új és egészségesebb szellemet közgazdasági életünkbe”. (65. old.) Határozottan elítéli a zsidótörvények végrehajtása során jelentkező gerinctelenséget, a szakértelem hiányát, a személyi összefonódásokat. Úgy látta, hogy a közületi gazdálkodás, illetve az államilag irányított gazdálkodás nem öncél és végcél, de olyan átmenet, amely esetleg évtizedekig eltarthat. A német katonai sikereket is e gazdaságpolitika eredményének tekinti. A gazdasági és szociális élet egyes területeit egységesen kezeli. Ugyanakkor a Németország, Olaszország és Magyarország közötti különbségeket elemezve, arra a következtetésre jut, hogy „Magyarországon sem a nemzeti szocializmus, sem pedig a fasizmus intézményeit minden további nélkül át nem vehetjük”. (67. old.)

Surányi-Unger Tivadar veszélyesnek tartotta a bizonytalan, kaotikus gazdasági viszonyokat, különösen a nagy gazdasági válságok nyomán kialakult körülményeket és ezzel a mának is szóló üzenetével (12. old.) zárom könyvének munkásságának ismerettségét: „Az egyéni érdekek izgatott hajszájának nyomán a gazdasági életben is száználmas gerinctelenség szokott lábra kapni. Máról holnapra meglepő palfordulások következnek be, és sokan még az elvűs utolsó maradványait is habozás nélkül dobják sutba, amikor arról van szó, hogy a bizonytalan viszonyok között jobban helyezkedjenek... Mindezeknél veszélyesebb tünet azonban, hogy egyidejűleg a komoly gazdasági szakértelemmel szemben is csaknem általános irtózás mutatkozik”.

Dr. Sipos Béla